

Vechiul Testament nella versione di Daniil Panoneanul e la Biblia de la 1688

Eugenia DIMA

The author intends to analyse the extent of the influence upon the printed version of the Bible, known as Biblia de la 1688, of the Old Testament translation carried out by Daniil Panoneanul and preserved in the autograph manuscript 4389 from the Romanian Academy Library. To this purpose, a contrastive analysis has been undertaken on the verses of the three versions published in the edition Monumenta linguae Dacoromanorum, Pars I, Genesis and Pars XI, Liber Psalmorum by selecting examples of similar forms between ms. 4389 and Biblia de la 1688, while they differ from ms. 45, that contains the revised version of Spatar Nicolae (Milescu)'s translation. The author concludes that Daniil Panoneanul's translation influenced the printed text at lexical level, though less than ms. 45, which influenced it at lexical, morphological and syntactical level and from which whole verses were sometimes taken.

Key words: the Bible, Romanian translations, Daniil Panoneanul, Biblia de la 1688.

Nel 1916 Al. T. Dumitrescu, sintetizzando le informazioni esistenti sull'attività di Daniil Panoneanul, credeva che nell'anno 1683 questi avesse "rivisto e completato la traduzione della Bibbia rumena, sulla base del lavoro dello Spatar Nicolae", dunque considerava che la traduzione del *Vechiul Testament*, conservata nel ms. 4389 della BAR, fosse una elaborazione della traduzione del boiardo Spatar Nicolae (Milescu)¹. Virgil Cândea fa una rassegna delle opinioni riguardanti il ms. 4389 e nota che "per quasi cinque decenni questo manoscritto è stato ritenuto l'intermediario attraverso il quale i traduttori della *Biblia de la 1688* hanno conosciuto e utilizzato la versione di Milescu". Lo studioso cita gli specialisti da Nicolae Iorga ad Al. Piru, ma anche Ștefan Ciobanu e N. Cartojan, che sostenevano la tesi secondo la quale l'edizione del 1688 dipendesse dal ms. 4389². Virgil

¹ Si veda Al. T. Dumitrescu, *Contribuții la istoriografia românească veche. Despre „Istoria Țării Românești dintru început” și autorul ei, Daniil Panoneanul, fost mitropolit al Ardealului și episcop al Strâăhăii, precursorul școalei latiniste (1652-1686)*, nel volume *Lui Ion Bianu, amintire*, Bucarest 1916 (uscito nel 1921), p. 227-255.

² Si veda Virgil Cândea, *Rațiunea dominantă, Contribuții la istoria umanismului românesc*, p. 128.

Cândea non formula nessuna ipotesi circa il traduttore sconosciuto della versione che si trova nel ms. 4389.

In un primo studio, pubblicato nella rivista „Cronica” nel 1981, il professor N.A. Ursu identifica, attraverso convincenti argomenti linguistici, nella persona di Daniil Panoneanul il traduttore del *Vechiul Testament* del ms. 4389, afferma che si tratta di una traduzione autonoma, ma considera che la copia conservata non rappresenti l'autografo del traduttore³. Ulteriormente riprende l'argomento e, nelle ricerche pubblicate nella rivista SCL del 1995 e del 1999, lo stesso studioso effettua, in base a nuovi documenti, una perizia grafologica, un'analisi linguistica e una indagine della storia della Chiesa, giungendo alla conclusione che il ms. 4389 è un autografo di Daniil, che il testo è stato tradotto tra gli anni 1665-1671 e copiato dal traduttore tra il 1673 e il 1679⁴.

Negli ultimi anni sono usciti anche altri studi in cui sono dettagliatamente analizzati la personalità di Daniil Panoneanu, la sua origine, le funzioni che ha svolto nella gerarchia ecclesiastica, i suoi rapporti con gli alti sacerdoti delle varie province rumene e la traduzione del *Vechiul Testament* del ms. 4389.

Nello studio *Locul Bibliei de la Bucureşti în istoria culturii, literaturii și limbii române literare* (*Il posto della Bibbia di Bucarest nella storia della cultura, della letteratura e della lingua rumena letteraria*) del volume 1. *Genesis*, dell'edizione *Monumenta linguae Dacoromanorum*, il professor Al. Andriescu riprende la descrizione delle fonti utilizzate da Daniil: l'edizione greca di Francoforte, 1597, mediata dalla versione dello Spatar Nicolae, l'edizione in slavone di Ostrog e il testo latino⁵, e sottolinea l'osservazione del traduttore che “nella fonte in slavone e in quella latina” si trova anche la terza parte dell'*Ezdra*, “mentre il terzo libro dei Maccabei nella fonte latina non c’è, mentre in quello slavo e in quello ellenico c’è”⁶.

Nello studio *O nouă ediție a Bibliei lui Șerban* (“Una nuova edizione della Bibbia di Serban”), presente nello stesso volume, con riferimento alle discussioni preliminari concorrenti i metodi, i principi, il contenuto dell'edizione *Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia de la 1688*, Paul Miron osserva: ”Grazie a un saggio suggerimento di N.A. Ursu, si riproducono anche le due fonti imparentate: il ms. 45 della BAR, Filiale di Cluj – una copia della traduzione del *Vechiul Testament* dello Spatar Milescu, copia realizzata per il mitropolita Teodosio dell’Ungro-Valacchia (1688-1672, 1679-1708), con aggiunte e miglioramenti – e il ms. 4389 della BAR, cioè un’altra traduzione fatta da più fonti, tra le quali anche la

³ Si veda N.A. Ursu, *Un cărturar puțin cunoscut, de la mijlocul secolului al XVIII-lea: Daniil Andreian Panoneanul*, in „Cronica”, anno XVI, n. 43 (821), 23 ottobre, 1981, p. 5-8.

⁴ Si veda N.A. Ursu, *Activitatea literară necunoscută a lui Daniil Andreian Panoneanul, traducătorul Îndreptării legii (Tirgoviște, 1652)*, I, in SCL XLVI, 1995, n. 1-6, p. 157-173 e II, in SCL L, 1995, n. 1, gennaio-giugno, p. 139-157.

⁵ *Monumenta linguae dacoromanorum. Biblia de la 1688. Pars I, Genesis*, p. 16.

⁶ ap. *ibidem*.

Bibbia slavonica di Ostrog (1581), ma che utilizza, in ogni caso, il lavoro del boiardo moldavo come base della *Septuaginta*⁷.

In uno studio precedente, abbiamo seguito certi aspetti legati all'influsso dell'archetipo rumeno dello Spatar Nicolae, soprattutto sul piano lessicale, sulla versione del ms. 4389. Nella presente relazione, ci siamo proposti di esaminare in che misura la traduzione di Daniil Panoneanul abbia influenzato il testo stampato. A tale scopo abbiamo analizzato in parallelo i versetti delle tre versioni pubblicate nell'edizione *Monumenta linguae Dacoromanorum, Pars I, Genesis e Pars XI, Liber Psalmorum* e abbiamo selezionato gli esempi in cui si ritrovano forme simili nel ms. 4389 e nella *Biblia de la 1688*, diverse da quelle del ms. 45.

	Genesis		
Verset	Ms. 4389	<i>Biblia de la 1688</i>	Ms. 45
1.21	Şi făcu Dumnezeu chitoşii cei mari.	[23] Şi făcu Dumnedzău chítoşii cei mari.	Şi fêce Dumndzău chitoásele câle mari.
2.2	[1] Şi odihni Dumnezeu a şaptea zi de faptele sale ce au făcut.	Şi odihni Dumnezău a şaptea zi de toate faptele lui care ce au făcut.	Şi râpoosă în dzua a şaptea de toate faptele lui ce au făcut.
2.25	Şi era amîndoi dăspuiat, Adam şi muiereea lui, şi nu le era ruşine.	[26] Şi era amîndoi despuiat, şi Adam şi muiereea lui, şi nu să ruşina.	Şi era amîndoi despuiat, şi cum Adam şi muiereea lui, şi nu să stidiia .
15.17	Şi cuptoru afumîndu-se şi făclii de foc petrecîndu-se pentru despicăturile acâstea.	[26] Şi iată cuptoriu afumîndu-să şi făclii de foc carele au trecut pren mijlocul despicăturilor acestora.	Şi iată cuptor afumîndu-să şi făclii de foc carele au petrecut pentru acâstea împărîturi .
22.6	Şi luoă Avraam lêmnele jărtvei .	Şi luo Avraám lêmnele jîrtvei .	Şi luă Avraam lêmnele arderii de tot .
23.8	Să îngrop eu mortul mieu înaintea fêtei mîle.	Să îngrop mortul meu denaintea fêșii mîle.	Să îngrop pre mortul meu denaintea obradzului meu.
26.26	Fihol, voievodul .	Filoh, voievodul .	Filoh, hatmanul .
28.14	Şi va fi seminţia ta ca nisipul pămîntului.	Şi va fi seminţia ta ca năsipur pămîntului.	Şi va fi seminţia ta ca arina pămîntului.
30.16	Te-am năimit pentru mandragora feciorului meu.	Te-am năimit pentru mandragurile feciorului meu.	Te-am năimit pentru măträgunile fectorului meu.
30.32	Să le împărţi de acoló toată oaia murgă în oi, şi toată albă şi pestriţă şi miei .	Voi împărţi de acoló toată oaia murgă întru miei şi toată albă şi pestriţă întru miei şi întru capre.	Voi împărţi de acoló Toată oaia murgă întru miei şi toată alba şi împestrită întru miei şi întru capre.
35.8	O îngropară mai jos de	Să îngropă mai jos de	Să îngropă mai gios de

⁷ Paul Miron, *O nouă ediție...*, ap. *ibidem*, p. 3.

	Vitheil, supt stăjar . Tot dobitocul și tot ce agonisise .	Vethíl, supt stejar . Toate dobitoacele și toate cîte au agonisit .	Vethil, suptu ghindă . Toate dobitoacele și cîte au cuprinsu .
36.6	Și znopol mieu se sculă și stătu dirept.	Și să sculă znopol mieu și stătu dirept.	[6] Și să sculă al mieu mănumanchiu și stătu dreptu.
37.7			Și, spălîndu-să pre obraz, ieșind afară, să conteni și zise: „Puneț pîne!”.
43.31	Și, spălîndu-se la obraz, se conteni de plîns, și ieși afară și zise: „Puneț păine!”.	Și, spălîndu-se pe obraz, ieșind afară, să conteni și zise: „Puneț pîne!”.	Și, spălîndu-să pre obraz, ieșindu afară, să ostoi și dzise: „Puneț păini!”.
44.18	Iar Iúda se apropié și zise: „Rogu-te, doamne, să grăiască robul tău înaintea ta să nu te mănnii pre robul tău ...”.	Și apropiindu-se Iúda de dînsul, zise: „Rogu-mă, doamne, grăiască sluga ta înaintea ta și să nu te mînnii pre sluga ta...”.	Și apropiindu-să Iúda de însul, dzise: „Rogu-mă, doamne, grăiască sluga ta înaintea ta și să nu te scîrbești pre sluga ta...”.
44.29	Deci de veț lua și pre acesta de la fața mea și i se va întîmpla pre cale răotate, veț duce bâtrânêtele mîle cu întristăciune în iad.	Deci de veț lua și pre acesta den fața mea și i se va întîmpla lui slabiciune pre cale, și-m veț pogorî bâtrânêtele cu întrestăciune în iad.	Deci să veți lua și pre acesta den fața mea și i să va întîmpla lui slabiciune pre cale, și-m veț pogorî bâtrânêtele cu scîrbă în iadu.
50.2	Și porânci Iósif slugilor sale carei îngropa să îngroape pre tată-său; [3] și îngropătorii îngropară pre Izrail.	Și porunci Iósif slugilor sale, celor ce era îngropători, ca să îngroape pre tată-său; și îngropară îngropătorii pe Israel.	Și porânci Iosif slugilor sale, celor ce grijesc de gropniță, ca să-l smolească; și-l grijiră de groapă grijitorii cei de groape pre Israel.

Verset

Ms. 4389

1.3

Și frunza lui **nu va cădea**.

6.7

[8] Învechit-am întru toți **vrăjmașii** miei.**Liber Psalmorum***Biblia de la 1688*

Ms. 45

Și frunza lui **nu va cădea**.Învechiiu-mă întru toți **vrăjmașii** miei.Și frunza lui **nu să va scûră**.Învechiiu-mă întru toți **neprietenii** miei⁸.

⁸ Nel ms. 4389 e nella *Biblia* viene frequentemente utilizzato il lessema **vrăjmașii**, mentre nel ms. 45, **neprietenii**. Si veda anche: *Psalt.* 5.8; 7.5; 8.2; 9.3; 9.6; 10.11; 12.3; 24.20; 26.10; 30.8; 37.19; 40.2; 54.12; 67.173.4.

7.15	[16] Au căzut în groapa carea au făcut.	[16] Va cădea în groapa carea au făcut.	[16] Va cădea întru borta carea au făcut.
8.7	[8] Toate ai supus supt picioarele lui.	Toate le-ai supus supt picioarele lui.	Toate le-ai pus <i>dedesuptul piciorului lui.</i>
9.27	[25] Pîngărescu-se căile lui în toată vrîmea , iau-se judecătile tale de la fața lui, stăpîni-va pre toti vrăjmașii săi.	Strică-se judecătile tale de cătră fața lui, tuturor vrăjmașilor lui va stăpîni de tot	Strică ^v -să judecătele tale de cătră fața lui, a tuturor neprietenilor lui va stăpîni de tot.
9. 30	[10] Va stăpîni el pre săraci.	[33] Va stăpîni el pre săraci.	[33] Va stăpîni el pre măseri.
33.6	[7] Strigat-au săracul acesta, și l-au auzit Domnul și l-au mîntuit den toate scîrbele lui.	Săracul acesta au strigat, și Domnul au ascultat pre dînsul, și den toate scîrbele lui mîntui pre el.	Acesta săracul au strigat, și Domnul au ascultat pre însul și dentru toate îngustările lui mîntui-l pre el.
33. 13	[15] Ferêste-te de rău și fă bine, cearcă pacea și o gonête.	[14] Ferêste-te de rău , și fă bine, cearcă pacea și o gonête pre ea.	[14] Abate-te de rău și fă bine, cearcă pacea și o gonête pre ea.
36.40	Și ajutoriul lor Domnul, și-i va izbăvi și-i va scoate den cei păcătoși.	[42] Și le va ajuta lor Domnul, și va mîntui pre dînșii, și-i va scoate pre ei de la cei păcătoși.	[42] Și le va ajuta lor Domnul, și va mîntui pre însi și-i va scoate pre ei dentru cei păcătoși.
37.14	[15] Și fuiu ca omul cela ce n-aude, și cela ce n-are în gura lui mustrări.	[15] Și mă făcuiu ca un om ce nu aude, și n-are în gura lui mustrări.	[15] Și mă făcui ca un om ce nu aude, și nu avînd întru gura lui certări.
43.17	[16] Toată zioa iaste rușinea mea înaintea mea, și rușinea fetei mîle m-au acoperit.	Toată zioa rușinea mea înaintea mea iaste, și rușinea obrazului mieu mă acopere.	Toată dzua rușinea mea den preajma mea iaste, și stidința obrazului mieu mă acoperí.
44.4	Încinge-ți sabia, puternice, la coapsa ta.	Încinge sabia ta pre coapsa ta , puternice.	Încinge sabia ta pre stinghea ta , puternice.
44.11	Stătu împărăteasa de-a direapta ta, îmbrăcată în haine cu aur împistrite.	Înainte stătu împărăteasa den direapta ta, cu îmbrăcămintă cu aur îmbrăcată împistrată.	Dvori împărăteasa den dreapta ta, cu îmbrăcămintă cu aur îmbrăcată împistrată.
46.2	[3] Că Domnul cel prea înalt, împărat înfricoșat , mare preste tot pămîntul.	Căci Domnul e prea înalt, înfricoșat , împărat mare preste tot pămîntul.	Căce Domnul prea înalt, strașnic , împărat mare preste tot pămîntul.
49.11	[10] Că toate fierile dumbrăvilor sunt ale mîle, și dobitoacele munților, și boii.	Căci ale mîle sănt toate hiarale dumbrăvii , dobitoace în munți, și boi.	Căce ale mîle sănt toate hiarale tarenii , dobitoace întru munți, și boi.
49.16	[15] Și mă chiamă în	Și mă cheamă pre mine în	Și mă cheamă pre mine

		zioa grijii tale, și te voiu lua, și mă vei proslăvi .	zioa necazului tău, și te voiu scoate și mă vei proslăvi	în dzua năcazului tău, și voi ieși, și mări-mă-veri .
51.4	[7]	Pentr-acâea te va surpa Dumnezeu până în sfîrșit, zmulgă-te și te mute den lăcașul tău, și rădăcina ta den pământul celor vii.	[5] Pentru acâea Dumnezău te va surpa desăvîrșit, să te zmulgă și să te rădice de la lăcașul tău, și înrădăcinarea ta de la pământul celor vii.	[5] Pentru acâea Dumnedzău să te surpe desăvîrșit, zmulgă-te și te rădice de la lăcașul tău, și înrădăcinarea ta de la pământul viilor.
55.13	Că ai izbăvit sufletul mieu den moarte (ochii miei den lacrăme) și picioarele mîle den alunecare.	Căce ai izbăvit sufletul mieu den moarte, ochii miei de lacrămi și picioarele mîle de la lunecare.	Căce ai mîntuit sufletul mieu dentru moarte, ochii miei de la lacrămi ³ și picioarele mîle de la lunecare.	Carea nu va audzi glasul celor ce cîntă, otrăvête-se otrăvindu-se de întelept .
57.5	[6] Carea să nu auză glasul celor ce dăscîntă, și otrăvind se otrăvête de cel întelept .	Carea nu va auzi glasul celor ce cîntă, otrăvête-se otrăvindu-se de întelept .	Carea nu va auzi glasul celor ce cîntă, otrăvête- să otrăvindu-să de măiestru .	[12] Rîsipêște pre dînșii cu putereata ta și pogoară-i pre dînșii, scutitorul mieu, Doamne.
58.13	Rîsipêște-i cu putereata ta și-i pogoară, Doamne, sprenjinatoriul mieu.	[12] Rîsipêște pre dînșii cu putereata ta și pogoară-i pre dînșii, scutitorul mieu, Doamne.	[12] Răschiră-i pre însi cu putereata ta, și pogoară- i pre însi, scutitorul mieu, Doamne.	[12] Întristară-să toți carii vădu pre însi, și să temu tot omul.
59	[1] În sfîrșit, de câle ce se vor schimba în scrierea stîlpului lui David întru învățatură.	La săvîrșit, celor ce se vor schimba spre scrierea stîlpului lui David, spre învățatură.	La săvîrșit, celora ci să vor primeni , spre a lui David, spre învățatură.	Cînd usăbêște Cel Ceresc împărați preste el, omeți- se-vor în Selmon.
[Titlu]				
63.9	Și se turburără toți ceia ce i-au văzut, [10] Și se-au temut tot omul.	[8] Turburară-să toți carii văd pre dînșii, și să temu tot omul.	[8] Întristară-să toți carii vădu pre însi, și să temu tot omul.	
67.15	Cînd va împărti Cel Ceresc împărați pre dînsele, omeți-se-vor în Selmon.	Cînd osebêște Cel Ceresc împărați preste el, omeți- se-vor în Selmon.	Cînd usăbêște Cel Ceresc împărați preste el, zăpazi-să-vor în Selmon.	
67.16	Muntele lui Dumnezeu, munte gras, munte închiegat , munte gras.	Muntele lui Dumnezeu, munte gras . [16] Munte închegat, munte gras .	Măgura lui Dumnedzău, măgură grasă . [16] Măgură îmbrîndzită, măgură grasă .	
72.26	[27] Că iată că ceia ce se dăpărtează de tine vor peri; pierdut-ai de la tine pre tot curvariul.	Căci iată, cei ce să depărtează pre sine de la tine pier, pierduș de la tine de tot pre cel ce curvête.	Căci iată ceia ce îndâlungază pre sine de la tine pier; pierduși de tot pre cela ce curvête de la tine.	
73.18	[17] Tu ai făcut toate hotarale pământului, secerișul și primăvara tu ai zidit.	Tu ai făcut toate hotarale pământului, vară și primăvară, tu ai zidit pre élé.	Tu ai făcut toate înfrîmsetările pământului, vară și primăvară tu ai zidit pre élé.	

75.9	[10] Cînd se va scula Dumnezeu la judecată , să mîntuiască pre toți blînzii pămîntului.	Cînd se va scula la judecată Dumnezău, ca să mîntuiască pre toți blînzii pămîntului.	Cînd să sculă Dumnedzău la județ , ca să mîntuiască pre toți blîndzii pămîntului.
77.43	Și va înmulții a întoarce urgia sa, și nu va așția mînia sa de tot.	Și va înmulții a întoarce mînia lui, și nu va așția toată mînia lui.	Și va înmulții a înturna mînia lui, și nu va așția toată mînia lui.
80.8	[10] Să nu fie în tine dumnezeu nou , nici să te încagini dumnezeului celui strein.	Nu va fi întru tine dumnezău nou , nici te vei încagna la dumnezău strein.	Nu va fi întru tine dumnedzău proaspăt , nice te vei încagna la dumnedzăi străini.
80.15	[17] Și i-au hrănit den grăsimea grâului , și den piatră i-au săturat de miere.	[14] Și hrăni pre ei den grăsimea grâului , și den piatră cu miere au săturat pre dînșii.	[14] Și-i hrăni pre ei dentru seul grâului , și den piatră miere au săturat pre însii.
89.12	Că au venit pre noi blîndete , și ne vom certa.	Căci au venit blîndete preste noi, și ne vom certa.	Căce au venit liniște preste noi, și ne vom certa.
101.6	De glasul suspinării mîle se lipi osul mieu de carnea mea .	De glasul suspinului mieu să lipi osul mieu de carnea mea .	De glasul suspinului mieu lipi-să osul mieu de trupul mieu .
102.15	Omul ca iarba, zilele lui ca floarea cîmpului , așa va înflori.	Omul ca iarba, zilele lui ca floarea cîmpului , așa va înflori.	Omul ca iarba, dzilele lui ca floarea fărenii , așa va înflori.
103.7	[6] Fărăfundul ca o haină îmbrăcămintea lui; apele vor sta pre munți.	Fărăfundul ca o haină îmbrăcămintea lui, preste munți sta-vor ape.	Bezna ca o haină îmbrăcămintea lui, preste munți sta-vor ape.
104.31	[32] Puse ploile lor grindină ; foc pîrjolind în pămîntul lor.	Puse ploile lor grindină ; foc arzînd în pămîntul lor.	Puse ploile lor piatră ; foc ardător întru pămîntul lor.
109.5	Domnul de-a direapta ta; sfărîmat-au pre împărați în zioa urgiei sale.	[6] Domnul den direapta ta; sfărîmat-au în zioa urgiei lui împărați.	[6] Domnul den dreapta ta; înfrînse în dzua urgiei lui împărați.

Dal paragone effettuato si possono formulare le seguenti conclusioni:

Gli elementi linguistici comuni al ms. 4389 e alla *Biblia de la 1688*, diversi da quelli del ms. 45, sono circoscritti soprattutto a livello lessicale. Se vengono eliminate le soluzioni comuni di sostituzione di alcuni lessemi ritenuti regionali, possiamo affermare che l'influsso del ms. 4389 sul testo stampato della *Biblia* è relativamente ridotto rispetto all'influsso del ms. 45, dal quale invece sono stati spesso riprodotti interi versetti, numerosi costrutti, calchi, lessemi, come è stato illustrato in studi precedenti.

Faremmo inoltre un'altra osservazione fuori tema, ma che deriva anche da questa indagine. Il fatto che Dosoftei, che ha lavorato alla revisione della traduzione dello Spatar Nicolae, fosse preoccupato dalla realizzazione della sua

Psaltire în versuri, pubblicata nel 1673, ha influenzato la qualità del testo dei Salmi del ms. 45 e ciò può essere osservato dal numero ridotto di modifiche operate dai revisori valacchi e la ripresa per intero di più versetti rispetto ad altri libri veterotestamentari.

Bibliografia selettiva

- Andriescu, Al., 1998, *Locul Bibliei de la Bucureşti în istoria culturii, literaturii și limbii române literare*, în MLD I, *Genesis*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 7-45
- Cândea, V., 1979, *Rațiunea dominantă, Contribuții la istoria umanismului românesc*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, p. 83-221
- Gheție, I., Mareș, Al., 1985, *Originile scrisului în limba română*, Editura științifică și enciclopedică, Bucureşti
- Onu, L., 1989, *Considerații pe marginea paternității unei versiuni românești a Mîntuirii păcătoșilor a lui Agapios Landos. Cîteva probleme de metodă*, în „Memoriile Secției de filologie și literatură”, seria IV, tomul XI, p. 29-38
- Onu, L., 1991, *Din tradiția manuscrisă a traducerii românești a Mîntuirii păcătoșilor*, în „Revista de istorie și teorie literară”, XXXIX, 1989, nr. 3-4, p. 335-340
- N.A. Ursu, 1995 (2003), *Activitatea literară necunoscută a lui Daniil Andrean Panoneanul, traducătorul Îndreptării legii (Tîrgoviște, 1652)*, I, în SCL XLVI, 1995, nr. 1-6, p. 157-173 și II, în SCL L, 1995, nr. 1, ianuarie-iunie, p. 139-157. Reluare în volumul *Contribuții la Istoria culturii românești în secolul al XVII-lea. Studii filologice*, Editura Cronica, Iași, 2003, p. 7-133
- Ursu, N.A., 1985, *Din nou despre paternitatea traducerii Istorîilor lui Herodot și despre revizia Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*, în „Limba Română” XXXIV, 1985, nr. 1, p. 30-45
- Ursu, N.A., 1981, *Un cărturar puțin cunoscut, de la mijlocul secolului al XVII-lea: Daniil Andrean Panoneanul*, în „Cronica”, XVI, 1981, nr. 43, p. 5
- Ursu, N.A., 2003, *Contribuții la istoria culturii românești în secolul al XVII-lea. Studii filologice*, Editura Cronica, lo studio: *Noi informații privitoare la manuscrisul autograf și la textul revizuit al Vechiului Testament tradus de Nicolae Milescu*

Edizioni

MLD = *Monumenta linguae dacoromanorum. Biblia de la 1688*, Pars I, *Genesis*, autori Alexandru Andriescu, Vasile Arvinte, Ioan Caproșu, Elsa Lüder, Paul Miron, Mircea Roșian, Marietta Ujică, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, 1988, Pars XI, *Liber Psalmorum*, autori: Alexandru Andriescu, Eugenia Dima, Mihai Alin Gherman, Gustavo-Adolfo Loria-Rivel, Elsa Lüder, Paul Miron, N.A. Ursu, 2003